

MEEKIJKEN OVER DE SCHOUDER VAN.. THEO BAART EN JORIS JANSEN

Joris Jansen (1980 in 2009 afgestudeerd aan de Koninklijke Academie in Den Haag) kijkt over de schouder mee van Theo Baart (1957, in 1982 afgestudeerd aan de Gerrit Rietveld Academie).

JJ: Mijn eerste vraag aan jou is, waarom fotografeer jij, wat je fotografeert?

TB: Ik beleef een bijna onnatuurlijk plezier aan plekken die – al dan niet bedacht – ontstaan zijn uit nut en noodzaak. Niet uit een Calvinistische inborst of angst voor esthetiek, maar omdat ik vind dat dat soort plekken net zo veel, en misschien wel meer zeggen over onze identiteit dan de canon van onze cultuur. Opgroeien in een polderdorp met de van iedere overtolligheid ondane naam Hoofddorp hielp. Fietsen naar school langs een strakke poldervaart met een berm die zo smal was dat er geen boom kon groeien – die strook land ging af van vruchtbare landbouwgrond – wees je er op dat land geld kost. Voor frivoliteit moest je naar de stad; en dat deed ik graag. Opgroeien in een ‘gebruikslandschap’ waar land en gebouwen ondergeschikt waren aan het nut dat ze hadden, heeft mij op het spoor gezet van de thematiek van mijn werk: hoe richten wij onze ruimte in.

De poldergemeenschap werd gevormd door agrariërs en middenstanders. Ons gezin hoorde maar half bij die gemeenschap: een beetje wel want vader was hoofd der school, en ook weer niet want we waren goddeloos, georiënteerd op de stad, en politiek links leunend. Dat half erbij horen heeft mijn houding gevormd om met enige afstand te kijken naar wat er in mijn directe omgeving gebeurt.

Ik ben nieuwsgierig naar mijn directe omgeving. Vandaar ook de projecten waar mijn eigen huis, dorp, wijk of kinderen een rol in spelen. Ik kan me daar nauwelijks een buitenstaander noemen. Voor mij geldt dat ik verwonderd kan zijn over een fenomeen (de snelweg) maar er ook een directe relatie mee wil hebben (automobilist). Ik heb dan ook nooit de aanvechting hoeven onderdrukken om naar El Salvador, Nicaragua of een ander getormenteerd land te snellen – wat toen ik begon

te fotograferen (1980) bijna een voorwaarde was, om te laten zien dat je als fotograaf uit het goede hout was gesneden. Al die jongens en meisjes uit de Hollandse buitenwijk die vol romantische geestdrift met de camera het onrecht aan de kaak stelden. Het heeft ook niet zo veel opgeleverd, behalve teleurstellingen in revolutionaire regimes, in ieder geval geen boeiend fotografieprojecten. Ik vond de Hollandse buitenwijk al verwonderlijk genoeg.

JJ: Ik begrijp nu waarom je voor een bepaalde thematiek kiest. En je verleden, als halve ‘misfit’, heeft je – ik kan het fout hebben – een voyeuristisch karakter opgeleverd. [Hoe hoort het eigenlijk? Wat doen anderen?] En waarom ben je geen architect, planner, schrijver, of politicus geworden maar wel fotograaf? Is dat toeval?

TB: Er zijn hele stromingen ‘denkers’ die iemand met een camera als een voyeur zien. Zal wel wat voor te zeggen zijn, maar ik ben vooral nieuwsgierig. De camera is een middel om op zoek te gaan naar antwoorden. Het antwoord is het doel en daarom is het inderdaad toeval dat ik fotografeer. Ik had net zo goed journalist, schrijver, of filmer kunnen worden, of – en dat is toch wel iets anders – politicus. Er zijn een paar zaken die ik aantrekkelijk vind aan fotografie. Je doet het alleen, je maakt een tastbaar product en je hebt weinig middelen nodig. En misschien wel het belangrijkste, je kan als je de ruimte opeist, opereren in een soort intellectuele vrijplaats: je werk bedenken en uitvoeren zonder de druk van een belang of sturend inzicht van derden. De betekenis van het medium is wat beperkt – waarschijnlijk alleen fotografen denken dat het belangrijk is – en over de betekenis en de ontwikkelingen van het medium wordt nog relatief weinig geschreven. Maar daardoor kan je als maker verrassen en zijn er onverwachte mogelijkheden. Daarvoor moet je soms bereid zijn om contact met andere disciplines te leggen en daar je publiek zoeken.

JJ: Je zegt dat de betekenis van het medium wat beperkt is. Alleen fotografen vinden het belangrijk. Ik kan mij geen wereld zonder fotografie voorstellen. Ik denk dat fotografie juist heel wijd verbreid is en daarom per definitie belangrijk is, of daar nu over geschreven wordt of niet. Dat is ook een charme van het medium, al die verschillende vormen en functies. Het

is onmisbaar of er is nog geen beter alternatief voor in allerlei contexten: wetenschap, economie, kunst, journalistiek, politiek en amusement. Fotografie heeft zijn beperkingen, net zoals elk ander medium, maar zoals jij het stelt lijkt het alsof het minder betekenis heeft dan andere media. Dat klinkt wat blasé.

Bedoel jij met de betekenis van het medium fotografie, fotografie als analytisch gewaardeerd medium? De betekenis van fotografie in een intellectuele, wetenschappelijke en misschien zelfs kunstzinnige context? Zit voor jou daar ook die verrassing in: het feit dat fotografen vanuit een beeldende praktijk kunnen bijdragen aan een debat, op een ander terrein dan de fotografie zelf? Zonder fotografisch beeld geen complete visie op een situatie of onderwerp?

TB: Mijn opmerking over de beperkte betekenis van het medium gaat over de receptie van fotografie. Hoe er over wordt nagedacht en geschreven. En dan kan je constateren dat het belang van het medium bescheiden is. Er zijn niet zo veel gezaghebbende beschouwers over fotografie. Het is beperkt, zowel de kwantiteit en als de kwaliteit van de beschouwingen. Ik vermoed dat reflectie over de uitvoeringspraktijk stimulerend kan zijn voor de beoefenaars van het medium als voor de beschouwers. Beide domeinen kunnen daar wel bij varen. Waar vind je behalve op het internet de interessante beschouwingen? In een paar boeiende tijdschriften of boeken. Er zijn in Nederland maar een handjevol publicerende schrijvers over fotografie. En dat handje begint tekenen van artrose te vertonen. De fotografie, als je het al zo generiek mag stellen, heeft zich de afgelopen twintig jaar stormachtig verdiept en ontwikkeld. De beschouwers lopen een steeds grotere achterstand op: geen platform om te publiceren, geen stimulans om te onderzoeken, geschoold door docenten die zelf niet of nauwelijks publiceren over fotografie. Als je al de schuldvraag wilt stellen, het is niet de schuld van de beschouwers maar het ligt besloten in de ontwikkeling van het medium zelf. Heel lang is het alleen gezien als een ambacht en nu worden de verschillende kanten van de fotografie zichtbaar. En vanuit die achterstandpositie komt nu ook de studie en beschouwing op gang.

Er is geen enkele reden om blasé te zijn over fotografie. Er gebeuren veel interessante dingen. Sommige fotografie is zelfs onmisbaar (foto’s op Funda). De charme van het medium als een soort octopus onderken ik. Al die verschillende functies die kunnen transformeren van status – modefotografie wordt kunst, amateurfoto’s krijgen nieuwswaarde, etc. – maken fotografie extra interessant.

JJ: Ik geloof dat ik je mening niet deel. Ik heb het idee dat er over fotografie veel belangrijke en interessante literatuur te vinden is. Internationaal, Barthes, Sontag en Benjamin en dergelijke, en in Nederland Van Duijvenboden, Aarsman, Kessels, Van der Stok, Gierstberg en Bool. Volgens mij wordt er genoeg over gezegd. Zelfs door mensen die niet alleen over fotografie schrijven maar daar vanuit een ander gebied komen, zoals Hans Hartog den Jager destijds. Wat me inderdaad opvalt, is dat het altijd dezelfde zijn. Daardoor wordt hun mening dominant. Of je het met ze eens bent is natuurlijk een

andere vraag. De betrokkenheid is er volgens mij wel. Verder, er is een leerstoel en bijbehorende studie over fotografie in Leiden gekomen. Er zijn nieuwe musea geopend. Er zijn meerdere Nederlandse tijdschriften over fotografie. Er zijn organisaties voor fotografie waaronder Fotodok. Er zijn blogs die veel gelezen worden. Mis ik iets? Of is er wel degelijk een podium, zowel voor fotografen als voor curatoren, critici, theoretici om te publiceren en werk te tonen?

TB: Wanneer is iets genoeg? Er zijn zeker verschillende soorten beschouwers bijgekomen – ook in Nederland. Mij gaat het om de kwaliteit van de beschouwingen. En op punt zou ik zeggen dat dit lijstje van jou nogal gevarieerd is. Er is de afgelopen twintig jaar een hoop verbeterd qua infrastructuur maar waar zijn de publicaties, de wetenschappelijke artikelen? Er zijn nieuwe musea bijgekomen maar die hebben niet de traditie gevormd om standaard bij iedere tentoonstelling een catalogus (desnoods downloadbaar als pdf) met een beschouwing over het tentoongestelde werk te publiceren. Die cultuur heeft zich niet ontwikkeld, de nadruk ligt op presenteren. Het zal vast alles met geld te maken hebben maar ik zie het als een gemis. Ik zie liever dat musea wat minder tentoonstellingen brengen maar dan wel begeleid door een goede catalogus. Gelukkig is er het internet, hoewel je natuurlijk je weg daar moet vinden, maar blogs hebben minder adem dan een essay.

De opinie over fotografie is gedemocratiseerd maar niet de kennis. Herlees daarvoor maar eens de verongelijkte reacties op Dutch Eyes, nieuwe geschiedenis van de fotografie in Nederland. De eerste grote diepgravend recensie in een Nederlandse krant over een belangrijk boek van een fotograaf moet ik nog tegen komen. Vergelijk dat maar eens met literatuur, bouwkunst of schilderkunst. Theorievorming kan de fotografie verder helpen.

Een ander argument om het enthousiasme over het belang van fotografie in proportie te zien is de status van het fotoboek. Er is de laatste tijd meer aandacht voor het verschijnen, ook voor het verzamelen van fotoboeken. Als je kijkt naar waar het begint, bij de fotoboeken zelf, dan zie je dat de oplages nog steeds erg klein blijven. Ook bij fotoboeken die een internationale verspreiding hebben. Je hebt het met zo’n tweeduizend exemplaren wel gehad. Neem de klassieker Hollandse Taferelen van Hans Aarsman. Toen dat boek verscheen in 1989 kreeg het enorm veel publiciteit maar het duurde één jaar voordat het boek (oplage 1.600) uitverkocht was. Het is en blijft allemaal voor een erg klein publiek. Ik heb niet de indruk dat het fotografen zijn die fotoboeken kopen. Maar dit is niet discipline gebonden, zoals Mulisch onlangs zei, “Ik ben een schrijver, geen lezer.”